

**“PARTIZIPIO PERFEKTU-IZAN-ADITZ
LAGUNTZAILEA” egituraren inguruan:**

**(Uztapideren *Lengo egunak gogoan eta
Lasarteren Gordean neuzkanak*)**

Imanol Zurutuza

UZTAPIDE. *Lengo egunak gogoan*

Bi tomotan banatutako ia 700 orrialdetako Uztapideren historia honetan 127 aldiz topatu dugu bilatzen genuen egitura hau (*part. perf. –izan–aditz lagun.*) eta ez da gutxi, uste baikenuen ez zela batere erraz gertatuko idazlea egitura hori erabiltzera behartuko zuen testuingurua atzema-tea. Bagenuen susmoa, dena dela, honelako estilo autobiografikoa izan zitekeela egokiena egitura horren erabilerarako, eta beraz, egitura horrekin topo egin nahi baldin bagenuen, mota honetako testuetara jo beharra zegoela, eta ustez behintzat igarri genion.

Hala ere, 700 orrialde hauetan zehar kontaketa-mota ezberdinak erabiltzen ditu Uztapidek, nolabait esatearren estilo ezberdinak lantzen ditu, eta hortik, esaterako, 23 eta 30. orrialdeen arteko une horretan aztergai dugun egitura bederatzi aldiz agertzea eta ondorengo 30 orrialdeetan, aldiz, behin ere ez.

Baina, gehiago luzatu gabe, adibideen zerrenda osoa emango dugu ondoren. Horren ostean saiatuko gara zerbait komentatzen.

Adibideen zerrenda

1. Basarrik ere esan izan zidan: (I, 23. orr.)
2. Garoa, bi ganadu-pare uztartu ta zortzi gurdi ekarri izan giñuzen arratsalde batean. (I, 24. orr.)
3. Eibartar batek baño geiagok esan izan dit neri: (I, 25. orr.)
4. Bein baño geiagotan amak bialdu izan giñuzen goizean, “Tira, gosaltzeko perretxikoak ekarri!” esanda. (I, 25. orr.)
5. Emeretzi urterekin ezkondu zan, berak esan izan zigunez. (I, 28. orr.)

6. Guk, alako gauzarik batere pentsatu gabe, esan izan genduan: (I, 29. orr.)
7. Ez dakizute, gizarajoak, gerra zeñen gauza txarra dan! Nik bezela ikusita bazendukate, etzenduteke orrelakorik esango! —erantzun izan zigun. (I, 29. orr.)
8. Ogei seme-alaba azi ditugu —esan izan zuan—. (I, 30. orr.)
9. Danak etziran izango gazteak, baña semerik gazteenak, beintzat, justuan ezagutu zuala esan izan zuan bere aita. (I, 30. orr.)
10. Guk ardiak, onen-onenak, saldu egin izan giñuzen, sorora sartzen zirala ta beste gabe. (I, 64. orr.)
11. Ogei bildots utzi ta zortziraño bajatu izan ziran. (I, 66. orr.)
12. An ardiak ere galdu izan ziran iñoiz. (I, 66. orr.)
13. Arekin iñoiz jarri ta denbora errez pasa izan genduan. (I, 75. orr.)
14. Arto zuritzeak ere egin izan ziran. (I, 81. orr.)
15. Segajotzen ere larri ibilli izan nintzan iñoiz. (I, 82. orr.)
16. Ederki kostata pikatu izan nuen sega, ta gaizki gañera. (I, 83. orr.)
17. Arekin denbora errez pasa izan nuan nik; zenbaitetan ezta ezergatik ere. (I, 85. orr.)
18. Zutik lo egin izan det, ba, nik bidexiur txar samarrean ere, gari jotzen ibillita, oso loak beartuta, antxe morroi nengoala. (I, 87. orr.)
19. Illurre-ondokoak badira belar batzuk oso ezagunak, eta an, aren ondoan, asko zeuden, ta ortik zetorren izena izango zala pentsatu izan nuan nik. (I, 89. orr.)
20. Autobusarekin estaziotik errira aietako anaia bat ikusi izan det eta olaxe. (I, 96. orr.)
21. Askotan pentsatu izan nuan, gure ofizioa baño txarragoa uraxe izango zala. (I, 96. orr.)
22. Trumoia ta tximistak asita, iñoiz bildur ederrak pasa izan ditugu mendian. (I, 106. orr.)
23. Bein arkerak oso gutxitzen diranean, aaria bertara bialdu izan genduan. (I, 110. orr.)
24. Aiak animalia aundiak ibilli izan zituzten. (I, 112. orr.)
25. Gure aitak ere ia beti alaxe eman izan zizkan, ta ez det uste tranpa aundirik egingo zuanik. (I, 114. orr.)

26. Nik egin izan det: andik Uztapidera ordu ta erdiko bidea zegoan; (I, 145. orr.)
27. Agitako aitona beso motz ura ikusi izan genduan, ba, esku batekin laian. (I, 160. orr.)
28. Guk beti orrenbeste ta geiago ere egin izan genion alkarri. (I, 163, orr.)
29. Gero nik ere baso koxkor batzuek erosi izan nituan, (I, 164. orr.)
30. Baña batere bildurrik edo kezkarik gabe bertsolari oso ona ezin izan leikela pentsatu izan det nik. (I, 168. orr.)
31. Korrida ari dan denboran, bandeja pasa izan dute, zezen bat-edo palta dala, (I, 172. orr.)
32. Aiek morroi edo orrela ibilli izan ziran. (I, 179. orr.)
33. Txirritarekin ere jardun izan omen zan ura, (I, 181. orr.)
34. Beti tzozoetan-da ibilli izan zan. (I, 186. orr.)
35. Mostradorean egon izan zan beste batzuetan. (I, 187. orr.)
36. Iturzaeta orrekin bertsoan egin izan nuan nik. (I, 187. orr.)
37. I ez aiz izango utsena, nik aditu izan dedanez! (I, 201. orr.)
38. Nerekin bakarrik ez det ikusi nik ori; geiagorekin ere gertatu izan da orrenbeste. (I, 213. orr.)
39. Saiburu bere lengusuak esan izan zuan, bazuala sasoa amar oin errez egiten zituana; (I, 230. orr.)
40. Ikusi izan genduan an irurogei baso sagardoko erronda-ta ateratzen. (I, 250. orr.)
41. Nik aditu izan det, Urrestin sagardoa zegoala, bein kaleko gazteren batzuk toriatzen asi omen zitzaizkan, (I, 254. orr.)
42. Gurekin ere txuleta-jan ederrak egin izan zituzten. (I, 254. orr.)
43. Beti pozik gelditu izan giñan gu. (I, 254. orr.)
44. An ardoa eman izan diote gorputz jasotzera joaten danari. (I, 301. orr.)
45. Baña lenbiziko asiera meza nagusiarekin eman izan zitzaion, oitura dan bezelaxe. (I, 304. orr.)
46. Arekin ere gustora ibilli izan nintzan. (I, 304. orr.)
47. Orreri beti esan izan zioten, bein ori trabajadoreetatik etxera erretiratu zanean, eta orrek abisatzen zidan neri. (I, 305. orr.)

48. Getarian pesta geiago ere egin izan dira. (I, 311. orr.)
49. Bein baño geiagotan Basarrik esan izan zidan, urte guzian egiten genduan bazkaririk onena edo gustokoena, antxe egiten genduala, (I, 316. orr.)
50. Bazkari arekin geiago ere asi izan ziran bertsoetan. (I, 316. orr.)
51. Idiazabalen, plazaren erdian, kiosko bat dago, eta anditxikan kantatu izan degu, orain aspaldi onetan beintzat. (I, 325. orr.)
52. Neguan dira ango pestak, eta batzuetan bero-usai aundirik gabe jardun izan gera. (I, 325. orr.)
53. Beste gañerako pestak ere antxe egin izan dira. (I, 325. orr.)
54. Sokatira ere ikusi izan degu polita, ezkonduak ezkongaien kontra, errikoak danak. (I, 325. orr.)
55. Ernaniko Mikel Toledo majiña bat bider joango zan onezkero, berak esan izan duanez. (I, 328. orr.)
56. Guk ostatuan askotan bazkaldu izan degu, eta ango apaizaren etxean ere bai. (I, 332. orr.)
57. Arekin kantatu izan genduan iñoiz Irunen; (I, 333. orr.)
58. Baña gu, jendea ugaltzen dijoan bezela, gure saioa egin eta alde egin izan degu. (I, 334. orr.)
59. Garagarillaren ogei ta lauan Segurara joan izan giñan. (I, 335. orr.)
60. San Juan egunean pestak leku askotan egin izan dira, (I, 335. orr.)
61. Gu, San Juan egunean, beti gonbidatu izan giñuzen kapea artzera. (I, 337. orr.)
62. Azkeneko urte auetan Lasarterekin joan izan naiz, ta arrezkero ere askotan joan naiz. (I, 341. orr.)
63. Erriko jaiak ez dirala ere joan izan gera. (I, 341. orr.)
64. Basarri ta biok joan izan giñan perretxikoak jateko aitzakian ere. (I, 341. orr.)
65. Arek ere egin izan du bertsoetan iñoiz. (I, 341. orr.)
66. Oiek danakin kantatu izan det nik Ernaniko plazan. (I, 344. orr.)
67. Astibia ere ikusi izan degu kanpo artan sasoi ederrarekin, laste egurrak mozten. (I, 345. orr.)
68. Sokatira ere ikusi izan degu kale batekoak beste kalekoen kontra. (II, 11. orr.)

69. Gazteakin ere ikusi izan ditugu sariketak. (II, 12. orr.)
70. Eibarko Iskua esaten zaion ori ere ikusi izan degu esku batekin bera baño gizon aundiagoen kontra. (II, 12. orr.)
71. An Uztaipidetik ere etorri izan nintzan, da onera Oiartzunera etorri ta gero ere jarraitu diot joateari. (II, 21. orr.)
72. Orrelaxe, Asteasura allegatuko nintzan, eta an Pello Mariren etxean jan izan genduan beti edo geienean. (II, 23. orr.)
73. Atano irugarrenak ere jokatu ziola aditu izan det nik, baña uztargi-leak irabazi ziola. (II, 23. orr.)
74. Batzuetan tabernan geldituko giñan, eta Batistaren etxera ere joan izan nintzan. (II, 24. orr.)
75. Guk lenako oiek Naparroako Donezteben ikusi izan giñuzen, Mariez-kurrenak ekarrita. (II, 38. orr.)
76. San Pedrotik urrengo igandean Arriarana joan izan giñan. (II, 39. orr.)
77. Gu, inoiz egun bat leku batean pasatu-eta, biaramonean beste erri batera joateko edo erri batean bertan bi eguneko joanak-edo oian gaudela, diana askotan jo izan digute guri, eta segituan jaikitzeke gogoia ematen dio arek gazteari. (II, 42. orr.)
78. Aizkolariak ere egin izan dituzte, Errekalde zana beintzat; (II, 42. orr.)
79. Bertsotan, ura baño leku txarragoetara, joan izan gera gu ere. (II, 44. orr.)
80. Agoztuaren ogei ta lauan, San Bartolome eguna, Amezketara joan izan giñan. (II, 45. orr.)
81. Gu ere ara arrimatu izan giñan, eta an maian jarriko giñan. (II, 47. orr.)
82. Bertan bazkaldu eta bertan apaldu ere egin izan genduan. (II, 58. orr.)
83. Pelota-lekuan beste zerbait pesta bazegoan, pelota-partidua edo aizkolariak, aiek ere ikusi izan ditugu. (II, 61. orr.)
84. Orkestina, txurrero bi anaiak eta beren lagunak ikusi izan nituan. (II, 62. orr.)
85. Dantza-sariketa ere ikusi izan degu Zegaman; lau sari ziran da bi bikote. (II, 63. orr.)
86. Ari txapela erantsi izan zioten danek, eta umore ederreko gizonak dira aiek. (II, 69. orr.)
87. An izan diranak, danak ez da aitatzen ere errez, baña Zarauzko Izagirre ere etorri izan da. (II, 69. orr.)

88. Neroni ere antxe egin izan zidaten omenajea txapeldun atera nintzanean, (...)
89. eta beti gogoan eduki izan det ori. (II, 70. orr.)
90. Santa Fetan egiten dira erriko festak, Urriaren seian, eta orduan ere joan izan gera. (II, 76. orr.)
91. Denbora baten, San Tomas egunean, Abenduaren ogei ta batean, Azpeitira joan izan giñan bertotara. (II, 83. orr.)
92. Agerre arri-jasotzalle zanak ere egin izan zuan zezen-plazan. (II, 99. orr.)
93. Eleizako lanak beti Arruan egin izan giñuzen; konparazio baterako, lenengo komunioa eta konfirmazioa eta orrelako gauzak. (II, 103. orr.)
94. Ez da beñere bertolaririk egin izan. (II, 112. orr.)
95. Orduan joan izan giñan Txapel, Zepai eta irurok; batean beintzat izan giñan. (II, 113. orr.)
96. Txikito Iraeta ere ikusi izan degu bere buru zuriarekin. (II, 114. orr.)
97. Ta Eibarren dan aberatsena zala esan izan zuten lenago beintzat eta orain ere ez da izango pobreena. (II, 120. orr.)
98. Berastegin ez degu pentsatu izan bertakoak ez geranik. (II, 122. orr.)
99. Billaprankan edo Ordizian leku geiagotan ere egin izan degu. (II, 127. orr.)
100. Teatroko saioak ere askotan egin izan ditugu, eta frontoian ere bai. (II, 127. orr.)
101. Gu beti pozikan gelditu izan gera aren tratuarekin; gure gustoa egiten zuan arek. (II, 129. orr.)
102. Larraitzko zabal artan ere jardun izan degu bertotara Zepai ta ni biok. (II, 132. orr.)
103. Arte aundi aren azpian kantatu izan genduan. (II, 133. orr.)
104. Ara ere Zepairekin joan izan nintzan. (II, 134. orr.)
105. Zepairekin joan izan nintzan ara ere. (II, 136. orr.)
106. Teatroan edo antzokian ere egin izan degu. (II, 143. orr.)
107. An ere askotan kantatu izan genduan. (II, 143. orr.)
108. Xoxokan ere bai, izan-izan gera. (II, 159. orr.)
109. Ondarroara joan izan gera bertotara. (II, 171. orr.)

110. Ibili-aldi galantak egin izan ditugu iñoiz, bazkari ori egiteko; (II, 172. orr.)
111. Bertako aizkolariak ere ikusi izan ditugu an. (II, 185. orr.)
112. Orrera jeneralean Lasarterekin joan izan naiz, erriko semearekin. (II, 199. orr.)
113. Aiuntamentuko balkoitik egin izan genduan goizean saio bat eta arratsaldean bestea. (II, 209. orr.)
114. Nik aditu izan diotet, koadrilla bat sartu omen zan ixil-ixilik Ultzama-mako bentan, (II, 213. orr.)
115. Antzokia edo teatroa ederki betea ikusi izan degu: baita ateak zabalik utzitzen ere, kanpoan jende asko gelditu sartu ezinda ta aiek entzun zezaten. (II, 231. orr.)
116. Iñoiz, arkume-jan bat eginda, ilda baño gaizkiago egon izan naiz ni ere. (II, 269. orr.)
117. Larogei aatek irurigei ta emezortzi arrautza egin izan zituzten, eta ura izaten zan edertasuna, goizean txabolako atea idikitakoan! (II, 278. orr.)
118. Eizean ere ibilli izan giñan iñoiz. (II, 295. orr.)
119. Uztapiden izaten nintzanean, beti ollagorretan ibilli izan nintzan. (II, 304. orr.)
120. Eizean gustora ibilli izan gera iñoiz alako giroarekin. (II, 305. orr.)
121. Garrantzirik geieneko gauzak danak ondo ikusten, egun bat bear dala aditu izan det nik. (II, 315. orr.)
122. Apaiz jaun bati bein sermoian aditu izan nion: Gizonak etxeko burua eta andreak etxeko biotza; eta zerbait esan zuan. (II, 316. orr.)
123. Gizon umoretsua zan; bertsotan ere jardun izan zuan. (II, 319. orr.)
124. Nik askotan esan izan det Palazioko nagusi beltz arek etzuala artean il bear. (II, 322. orr.)
125. Antxe Zepai zana eta biok, aspertu eziñik egon izan giñan. (II, 330. orr.)
126. Len ere esan izan det, eta Txirrita eta biak amazazpi erritan izan zirala urte baten esan oi zuan Lujanbiok, gauza aundizat bezala. (II, 348. orr.)
127. Ez du illero egingo ori, baño nik neronek ere, Dagonillean beintzat, amabost bat plaza egin izan nituan. (II, 348. orr.)

Zer adierazten digu *part. perf.* -izan- aditz lag. egiturak?

Badirudi partizipio perfektua eta aditz laguntzailearen artean “izan” partikula kokatzeak aditzaren erroak adierazten duen “ekintza” hori behin baino gehiagotan gertatu izana adierazten duela. Horrela:

1. “Basarrik ere esan izan zidan”, beraz, “Baserrik ere esan zidan, behin baino gehiagotan”.

2. “Garoa, bi ganadu-pare uztartu ta zortzi gurdi ekarri izan giñuzen arratsalde batean”, beraz, “... behin baino gehiagotan ekarri izan giñuzen arratsalde batean zortzi gurdi”.

3. “Eibartar batek baño geiagok esan izan dit neri”, beraz, “behin baino gehiagotan esan ere”.

Baina gertatu ohi da erregelak ez direla askotan oso zehatz betetzen eta kontra-adibide ugari agertzen dela. Uztapideren kasuan ere aurkituko dugu horrelakorik: alde batetik, ustez testuinguru egokirik ez dagoen lekuan agertuko zaigu zenbaitetan egitura; bestetik, ustez testuinguruak egitura eskatuko lukeen lekuan, zenbaitetan ez da araua beteko.

a) Testuingururik ez - egitura bai:

88. “Neroni ere antxe egin izan zidaten omenajea txapeldun atera nintzanean”. (“Eta beti gogoan izan det ori” jarraitzen du). Dirudienez omenaldi jakin batetaz ari da, Bar Ignacio hartan egin ziotenaz, eta hura behin bakarrik egin zioten, gerora besterik egin izan badiote ere. Beraz, logikoago dirudike “Neroni ere antxe egin izan zidaten omenajea...”.

122. “Apaiz jaun bati bein sermoian aditu izan nion”; “bein aditu izan nion” hori nahiko ulergaitz gertatzen zaigu goiko azalpenari jarraiki. Logikoago dirudike “Apaiz jaun bati bein aditu nion”.

Hala ere, zenbaitetan Uztapidek egitura hau “noizpait” zentzua adierazteko ere erabiltzen duela uste dugu, hots, ez derrigorrez behin baino gehiagotan, baina behin bai gutxienez. Horrela “iñoiz” aditz-lagunarekin agertzen diren kasuetan, 57. adibidean esaterako:

57. “Arekin kantatu izan genduan iñoiz Irunen”; geure ustez ez da argi geratzen Uztapidek behin baino gehiagotan kantatu izan

zuela esan nahi duen ala, “behin behintzat bai, gehiagotan ez naiz akordatzen” zentzuan ez ote duen erabiltzen.

Beraz, hori kontutan, araua aldaturik geratuko litzateke, hots, aztertzen ari garen egiturak ez luke adieraziko “behin baino gehiagotan gertatu izana”, baizik eta “behin behintzat edo, gehienetan, gehiagotan gertatu izana”.

b) Testuingurua bai-egiturarik ez:

62. adibidean honela irakur daiteke: “Azkeneko urte auetan Lasarterekin joan izan naiz”. Orain arte dena ondo, baina jarrai dezagun irakurtzen: “ta ni arrezkero ere askotan joan naiz”.

Esaldi honen bi atalak gonbaratzen baditugu ondorengo ondorioak atera ditzakegu:

– Testuingurua emanagatik ez da beti “izan” partikula ageri.

– Horren arrazoia, zenbaitetan bederen, “izan” horren funtzioa betetzen duen elementuren bat agertzea izan daiteke (ikus: “askotan”).

Adibide ugari aurki dezakegu:

i. “Gure atarian *askotan* ikusi nuan pasatzen Migel Txiki bera”. (I, 149. orr.).

ii. “*Bein baño geiagotan* aditu nion berari...” (I, 29. orr.).

iii. “Sariketetan-da *sarri* presentatu da ori bera ere” (II, 14. orr.).

iv. “Arrezkero *makiña bat bider* joan naiz Manuelekkin Amezketa-ra” (II.52. orr.).

v. “Markina-Etxebarrira ere joan giñan *bitan edo geiagotan*” (II, 179. orr.).

vi. “*Beti* antxe jan degu, Agiñazpiñean” (II, 9. orr.).

vii. “*Bakarren batean*, Lasturren edo olaxe, Kortatxorekin jardun genduan” (I, 174. orr.).

viii. “*Jardun asko* egin degu ango bertsolariakin”. (I, 215. orr.).

Luzea litzateke zerrenda, baina adibide bakar batzuk bakarrik ematen ditugu hemen. Ikus daitekeenez, zenbaitetan aditzlagunak, zenbaitetan objektu zuzen anizdunak (ikus. viii), derrigorrezko egiten du aditzaren

ekintza behin baino gehiagotan gertatu izana (literalki ii adibidearen kasuan), eta beraz “izan” partikulak ez luke ezer berririk aditzera emango.

Hala ere, adibideen zerrenda arretaz begiraturaz gero, erraz ikus daiteke eman berri ditugun adibideen gisakoak (aditzlagun berberekin alegia) ugari direla “izan” partikula daramatenak ere: (ikus; 4, 21, 25, 28, 34, 35, 43 e.a.).

Esan dezagun, beraz, ez dirudiela Uztapideren kasuan behintzat egitura honen erabilera oso sistematikoa denik. Hala ere ugari erabiltzen du, eta gehienetan nahiko hurbiltzen zaio geure hasierako hipotesiari.

Aditzlagunen agertze maiztasuna

Gorago aipatu dugunez, askotan, baldin eta aditzlagunen batek (edo objektu zuzen anizdunak zenbaitetan) “behin baino gehiagotan” zentzua ematen badigu, Uztapidek ez du “izan” partikularik erabiltzen. Baina ikus dezagun zein den aditzlagunen agertze maiztasuna araua betetzen denetan (“izan” horren ordezkari gerta litezkeen aditzlagunak bakarrik aipatuko ditugu):

Beti	10 aldiz	(25, 28, 34, 43, 47, 72, 89, 93, 101, 119)
Iñoiz	10 aldiz	(12, 13, 15, 22, 57, 65, 110, 116, 118, 120)
Askotan	5 aldiz	(21, 56, 77, 107, 124)
Behin baino gehiagotan	2 aldiz	(4, 49)
Batzuetan	2 aldiz	(35, 52)
Bein	behin	(122)
Beñere	behin	(94)

Ikus daitekeenez ez dira ugari aditzlagun hauek geure adibide zerrendan. Gainera, gogoratu gorago ikusi duguna, hots, aditzlagun hauek agertzearekin (bi azkenak aparte utziz) zenbaitetan “izan” partikula desagertu egingo dela, Uztapideren kasuan bederen. Horregatik, adibide gehienetan ez dugu “behin baino gehiagotan gertatu izana” marka eman diezagukeen aditzlagunik.

Partizipio perfektorearen arauerako agertze maiztasuna

Hogeitamabi partizipio perfektu ezberdin aurkitu dugu aztertzen ari garen moduko egituretan parte hartzen. Horietatik hamabost bakarrik

agertu zaigu behin baino gehiagotan. Hona hemen partizipio horiek maiztasunaren arauera:

Egin	24 aldiz (14, 18, 26, 28, 36, 42, 48, 53, 58, 60, 65, 78, 82, 88, 92, 93, 94, 99, 100, 106, 110, 113, 117, 127)
Ikusi	15 aldiz (20, 27, 40, 54, 67, 68, 69, 70, 75, 83, 84, 85, 96, 111, 115)
Joan	15 aldiz (59, 62, 63, 64, 74, 76, 79, 80, 90, 91, 95, 104, 105, 109, 112)
Esan	13 aldiz (1, 3, 5, 6, 8, 9, 39, 47, 49, 55, 97, 124, 126) ^f
Ibilli	8 aldiz (15, 24, 32, 34, 46, 118, 119, 120)
Aditu	6 aldiz (37, 41, 73, 114, 121, 122)
Kantatu	5 aldiz (51, 57, 66, 103, 107)
Jardun	4 aldiz (33, 52, 102, 123)
Pasa	4 aldiz (13, 17, 22, 31)
Pentsatu	4 aldiz (19, 21, 30, 98)
Egon	3 aldiz (35, 116, 125)
Eman	3 aldiz (25, 44, 45)
Bialdu	2 aldiz (4, 23)
Etorri	2 aldiz (71, 87)
Gelditu	2 aldiz (43, 101)

Gainerako hamazazpiei dagokienez bakoitza behin bakarrik agertzen da:

Ekarri (2), erantzun (7), saldu (10), bajatu (11), galdu (12), pikatu (16), gertatu (38), asi (50), bazkaldu (56), gonbidatu (61), jan (72), jo (77), arrimatu (81), erantsi (86), eduki (89), izan (108), erosi (29).

“Izan” partizipio perfektuaren kasu berezia

Aurreko zerrendan ikusi ahal izan dugunez behin bakarrik erabiltzen du Uztapidek “izan izan-lag.” espresioa, 108. adibidean ageri den kasuan: “Xoxokan ere bai, izan-izan gera”.

Aipagarri iruditzen zaigu hau, adibide hau aurkitu dugun inguruko orrialdeak antzeko testuinguruz josirik daudelako:

– “Pare bat aldiz-edo izan giñan an ere” (II, 158. orr.).

– “Urnietan ere izan gera dozen erdiren bat aldiz” (idem.).

– “Andoaiñen ere askotan izan gera” (II, 159. orr.).

– “Lenengo Zepairekin, gero Basarrirekin, gero Lasarterekin eta Lazkanorekin izan naiz” (idem.).

– “An Basarrirekin eta Lasarterekin izan naiz” (idem.).

– “Sorabillan ere bai; iru bat aldiz-edo izan naiz”(idem.).

- "An ere Lasarterekin izan naiz" (idem.).
- "Billabonan ere izan gera" (idem.).
- "Or ere Lazkao-Txikirekin izan naiz" (idem.).

Zerrenda amaigabea litzateke. Geure ustez, testuinguru guzti hauek, goian aipatu dugun 108. adibidekoak bezalaxe, "izan izan-lag". egitura eskatzen dute. Dena dela, gertatzen den kakofonia dela eta Uztapidek "izan-lag." erabiliko du goiko adibide horretan izan ezik.

Orainaldia-lehenaldia

Bildu ditugun 127 adibideetatik 57k orainaldian dute aditz laguntzailea eta gainerako 70ek lehenaldian.

Aditz laguntz. orain.:	3,	18,	20,
Aditz laguntz. lehen.:	1, 2,	4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,	19, 21,
	22,	26,	30, 31,
			37, 38,
			41,
			44,
	23, 24, 25,	27, 28, 29,	32, 33, 34, 35, 36,
			39, 40,
			42, 43,
			45, 46, 47,
48,	51, 52, 53, 54, 55, 56,	58,	60,
		62, 63,	65, 66, 67, 68, 69, 70,
			73,
	49, 50,	57,	59,
		61,	64,
			71, 72,
	77, 78, 79,	83,	85,
		87,	89, 90,
			94,
			96,
			98, 99,
74, 75, 76,	80, 81, 82,	84,	86,
		88,	91, 92, 93,
			95,
			97,
100, 101, 102,	106,	108, 109, 110, 111, 112,	114, 115, 116,
	103, 104, 105,	107,	113,
			117, 118, 119,
120, 121,	124,	126,	
	122, 123,	125,	127.

Atera al dezakegu ezer garbirik guzti honetatik? Uztapide bere bizitza kontatzen ari zaigu, era kronologiko batetan, bai, baina atzera-aurrera ugari eginez. Atzera-aurrera horiek azalduko digute neurriren batetan orainaldi/lehenaldi alternantzia horren nondik norakoa, aipatzen den gertaerarekiko hurbiltasun/urruntasun kronologikoaren arauera hautatzen baita hemen bata nahiz bestea (hala ere, ikusiko dugunez, hori ez da era guztiz sistematikoan gertatzen).

Goiko eskeman ikus dezakegunez, lehenengo 17 adibideek, hirugarrenak izan ezik, lehenaldian dute aditz laguntzailea. Izan ere, lehen lehenengo kontakizunak ditugu denboran urrutien hedatzen direnak, bertan

Uztapide amona zenaren garaiko gertaerak azaltzen ari zaigularik, Uztapide baserrian bizi zen garaikoak, gerra garaikoak... Ergoienera etorri berritakoak gehienez.

Adb. Erreferentzia temporalak

1. “Orduan, berriz, Baserrirekin asko ibiltzen nintzan bertsotan” – Ergoienera etorri berritan, alegia.– (leh.)

2. “Egurra ta garoa ere egoki ziran; etxetik bertan” – Uztapide baserriaz ari da, han bizi zen garaiaz.– (leh.)

3. “Pagadi ura ezagutzen zuten eibartarrak ere, perretxikoak biltzera etortzen baitziran. Eibartar batek baño geiagok esan izan dit neri: – Pagadi ura bota duanak etzeukak salbaziorik!” – Berak Uztapidetik aldegin eta geroztikako kontuak dira, antza, pago botatze kontu horiek. Are beranduagokoak “eibartarren esate horiek” – hortik honako honetan, besteetan ez bezala adtz. lag. orainaldian agertzea.– (or.)

4. Amak gosaltzeko perretxiku bila bidaltzen zitueneako.– (leh.)

5. Amonaren kontuak.– (leh.)

6. Amonaren garaiko kontuak.– (leh.)

7. Idem.– (leh.)

8. Idem.– (leh.)

9. Idem.– (leh.)

10. Uztapiden oraindik, artzantzan ibili zen garaiko kontuak.– (leh.)

11. Idem.– (leh.)

12. Idem.– (leh.)

13. Morroi ibili zen garaiko kontuak – “Emezortzi urte nituan da morroi joan nintzan baserri batera: Olaberri.”– (leh.)

14. Idem.– (leh.)

15. Idem.– (leh.)

16. Idem.– (leh.)

17. Idem.– (leh.)

Orain artekoak bere azalpen logikoa baduela dirudi. Ondorengo adibidean, ordea, ustekabeak harrapatzen gaitu. Izan ere, morroi garai horretako kontakizunekin ari zaigula, honela dio Uztapidek 18. adibidean:

18. Idem.— (or): “Zutik lo egin izan det, ba, ... antxe morroi nengoala”.

Hau da, geure ustez, *urruntasun tenporala* = *aditz. lag. leh. / hurbiltasun tenporala* = *aditz. lag. or.* eskema hausten duen lehen adibidea. Aurrerago gehiago ere topatuko dugu.

19. “Ogei ta bat urte nituala, ...” — (leh.)

20. “Orain Ernanin bizi dira aren semeak. Transporteak daukate;...” (or.) — kasu honetan orainaldia justifikatuta dago zalantzarik gabe, aspaldiko kontuetatik, Aranoko alkateaz aritzetik, kontu berrietara igaro baita hemen Uztapide, alegia, Aranoko alkate haren semeen berri ematera, seme horiek ondo hazitutako garaikoak, nahiko berri berriak beraz.

21. Egurgintzan ibili zen garaiko kontuak.— (leh.)

Hona hemen geure ustez irregulartasuna agerian jartzen duen bigarren adibidea:

22. “Trumoa ta tximista asita, iñoiz bildur ederrak pasa izan ditugu mendian.”— (or.)— baina aurreko adibidean aipatutako garai beretsuz ari zaigu, oraingoan berriro ere artzantzan ari bazaigu ere. (Honek lukeen esplikazio bakarra “ditugu” horretan legoke, alegia, “bildur ederrak pasa izan genituen” + “bildur ederrak pasatzen dituzte oraindik ere artzainek, ez pentsa” = “bildur ederrak pasa izan ditugu”, baina urrunegi joatea litzateke hau beharbada).

Aitzitik, ondorengo hiru adibideak, garai horretantxe bertan kokatzen direlarik, aditz lag. lehenaldian daramatela ageri zaizkigu: (ikus. 23, 24, 25) Ondorengo adibidea ere ez dirudi esandakoari zuzenean lotzen zaionik:

26. 1934. urtean gaude. Ikaskintzan ari zaigu oraingoan Uztapide: “Nik egin izan det: andik Uztapidera ordu ta erdiko bidea zegoan”— (or.) (Ez digu adierazi nahiko, bada, geroztik ere askotan egin izan duela?!)

27, 28 eta 29 adibideek ere lehenaldian dute aditz laguntzailea, logikari egokituz, garai beretsuko kontu zaharrekin ari baitzaigu Uztapide.

30 eta 31. adibideetan aditz. lag. or. dugu berriro ere, baina bietan ere erabilera geure hasierako urruntasun / hurbiltasun (kronologikoa) bereizketaren arauerakoa da:

30. “Pentsatu izan det nik”— (or.)— pentsatze hori, aspaldian hasitakoa izanarren, hots, lehen aldiz “hori” pentsatu zueneko garaia urruti koka badaiteke ere, gerora ere errepikatu izan da, askotan, Uztapide idazten ari den egunetan ere (horrela pentsatzen du oraindik ere, alegia).

31. “Bandeja pasa izan dute”— (or.)— Lasturreko San Nikolasetako jaietan gertatu ohi zen, eta gertatu ohi da zenbaitetan orain ere, bandeja pasatu beharra falta zen / den zezena zela / dela eta.

32, 33, 34, 35 eta 36. Adibideak Uztapide bertsotan hasi berri inguru-ko garaioak ditugu eta lehenaldian ageri zaigu aditz laguntzailea, logikari jarraiki.

Hemendik aurrera, Azpeitiako eta Donostiako txapelketak aipatuz, bete betean sartzen zaigu Uztapide bere bertsolari-bizitzan, eta horren inguruan arituko zaigu batez ere. Nahiko zaila gertatuko zaigu epealdi horretan erreferentzia tenporalik aurkitzea, eta ezingo dugu gehiegi zehaztu zenbaiterainokoa den sistematizazioa, azken batean “hurbiltasun / urrun-tasun” kontzeptu hori subjektibotasunaren mende geratzen baita hemen. Ikus ditzagun azken bi adibide hauek:

104. “Ara ere Zepairekin joan izan nintzan.”

112. “Orrera jeneralean Lasarterekin joan izan naiz, erriko semea-reakin.”

Ez dago zalantzarik hemen Uztapiderentzat (eta edonorentzat) Zepai-ekin bertsotan aritu izan zeneko garai Lasarterekin aritu izan zenekoa baino askoz ere urrunagoa dela, eta hortik “joan izan nintzan / joan izan naiz” alternantzia... Baina bestalde, ez dugu ahaztu behar Uztapidek hau idazten duenean, hots, kantutik erretiratuz gerotzikako garai horretan, Lasarterekin kantatu duen azkeneko aldia ere nahiko urrun geratzen dela, eta orain arte ikusitakoaren arauera ez litzatekeela arraroa izango “Orrera jeneralean Lasarterekin joan izan nintzan” irakurtzea... Baina Uztapidek, zalantzarik gabe, iragana eta orainaren arteko zubia eraikitzen du “Lasarterekin joan izan naiz” horrekin, zaila gertatzen baita zenbaitetan iragana iragan dela guztiz onartzea.

Ezezko esaldiak

Baldin eta “izan” partikulak aztergai dugun egituran “behin baino gehiagotan” (edo gutxienez behin) gertatu izana adierazi nahi badu, hona hemen adibide bitxiak, izan ere esaldia ezezkoan baitago hauetan, hots aditzak adierazten duen ekintza ez da behin ere gertatu, eta hala ere “izan” hori ageri zaigu:

94. “Ez da beñere bertsolaririk egin izan”.

98. “Berastegin ez degu pentsatu izan bertakoak ez garenik”.

Lehenengo adibideari dagokionez, beste hau egokiago ez ote litzatekeen pentsa dezakegu: “Ez da beñere bertsolaririk egin”.

Bigarrenari dagokionez, berriz, ez ote genuke pentsatu beharko Uzta-pidek beste hau esan nahi zuela: “Berastegin beti pentsatu izan degu bertakoak garela.”?

Dena dela, ez dezakegu gauza haundirik esan. Gehienez ere nahiko arraro gertatzen zaigula egitura hau ezezkoan ikustea, eta bi adibide besterik ez dugula topatu.

LASARTE. *Gordean neuzkanak*

Lasarteren liburuan Uztapiderenean baino askoz ere adibide gutxiago topatu dugu. Hona ondoren zerrenda.

Adibideen zerrenda

1. Ainbesteraño poztu izan nau / Leitza'koa izateak (45. orr.).
2. Askotan entzun izan dira emen gazteen artean (90. orr.).
3. Idientzako ta beientzako perrak ere eskuz egin izan giñuzen (123. orr.).
4. Iñoiz erre izandu / giñuzen eskuak (126. orr.).
5. Egin izan giñuzen / itxurantzekuak. (126. orr.).
6. Entzun izan diotet / nai baño geiori (218. orr.).
7. Zerua urdin dagueanean, / gure Ernio mendira, / berak dei egin balit bezela, / egon izan naiz begira (229. orr.).
8. Ernio mendin gurutz aundi bat / beso zabal ikustean, / pentsatu izan det: Jaunari ari / zaio guretzat eskean (229. orr.).
9. Gauean ontza baso-zulotik / jardun izan da oiuka, / gaur ura ere ixilik dago, / nunbait lo goxua dauka (240. orr.).
10. Ni askotan arriturik egon izan naiz emengo mutil koxkorrei begira (243. orr.).
11. Gabon-illunabarrean, kantu goxo batzuek abestuaz, kalez kale ibilli izan dira, eta biltzen zuten dirua erriko gaixoentzako izaten zan (287. orr.).

12. Nik entzun izan det subeak ez duela urean eltzen, da zerbait izango da (327. orr.).

13. Andik beti pozik etorri izan dira bertsolariak, eta ez da oraingo oitura, ori; (329. orr.).

Hamairu aldiz besterik ez zaigu ageri egitura hau Lasarteren liburuan, Uztapiderenean topatu genituen 127 haien aldean. Hamairu horietatik, bestalde, zazpi bertsoan ditugu (pentsa daiteke beraz “izan” hori bertsoa “bete” beharrak behartua izan litekeela) eta sei bakarrik hitz-lauan.

Ikus ditzagun ondoren “izan” partikulak eman ohi duen “behin baino gehiagotan” zentzu hori ematen dutelarik hura ordezkatzan duten zenbait adberbio eta objektu zuzen anizdunen adibideak:

– Geroztik *amaika bider* itzegin badegu ere (29. orr.).

– Geroztik *amaika lan* egin dut (74. orr.).

– Geroztik *milla biderrez / zutaz oroitu naiz errez* (137. orr.).

– Len ere *amaika* gelditu dira / bizia bertan utzita (252. orr.).

– *Amaika une goxo* pasa degu bodega-txulo artan (277. orr.).

– Euskalerrian *amaika saio / egin* ditugu geroztik (298. orr.).

– Altxerrik ori aurten / *askotan* egin du (234. orr.).

– Nik itxu zar bat *askotan* ikusi det Donosti'ko kale-ertz batean (185. orr.).

– *Bixitak* egin dizkiot (45. orr.).

– Guk ola jokatu degu *beti*, eta beñere ez degu aserre bat izandu alkarrekin. (294. orr.).

Partizipio perfektuaren arauerako agertze maiztasuna

Entzun 3 aldiz (2, 6, 12)

Egin 2 aldiz (3, 5)

Egon 2 aldiz (7, 10)

Gainerakoei dagokienez bakoitza behin bakarrik agertu da: poztu (1), erre (4), pentsatu (8), jardun (9), ibili (11), etorri (13).

Adberbioen agertze maiztasuna

Askotan	2 aldiz (2, 10)
Beti	behin (13)
Iñoiz	behin (4)

Gainerako 9 adibideetan ez dugu adberbiorik. (1).

Orainaldi-lehenaldia

Uztapideren kasuan ez bezala, orainaldia da nagusi Lasarteren kasuan. Izan ere, hamairu adibideetatik, hirutan bakarrik dugu aditz laguntzailea lehenaldian, 3, 4 ta 5. adibideetan, hain zuzen.

Ezezko esaldiak

Ez dugu ezezko esaldirik aurkitu egitura aztertuaren arauerakorik.

(1) Beti ere hemen “adberbio” hitza erabiltzen dugunean “behin baino gehiagotan edo gutxienez behin” zentzua adieraz dezaketen denborazko adberbioetaz ari gara, hots, ez adberbio kontzeptuaren zentzu orokorrean.